

Polonistyka

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

Nr 9
październik 2013

512 (LXVII) indeks 369357
CENA 17,50 Zł
(w tym 5% VAT)

„Opowiadania” Tadeusza Borowskiego – projekt metodyczny

Pomysł
na lekturę powieści
Olgi Tokarczuk

Czy filozof
to autorytet?

Debata
oksfordzka
w szkole

Ewa Nowak
o swojej najnowszej książce
„Mój Adam”

Kto nam urządza
edukację?

82030301310009

ISSN 0551-3707

O nowy model nauczyciela polonisty

GRZEGORZ ĆWIERTNIEWICZ

Przemiany społeczne, ekonomiczne i kulturalne, jakie dokonują się obecnie w Polsce, wiążą się nierozdzielnie z edukacją i wychowaniem młodego człowieka, który w szkole uczy się korzystać z osiągnięć nauki czy dorobku kultury.

Wraz z rozwojem społeczeństwa, dążeniem do przechodzenia na wyższe formy zorganizowanego życia i działalności, zmianie ulegają zadania edukacji rozumianej jako

ogół procesów, których celem jest zmniejszanie ludzi, przede wszystkim dzieci i młodzieży – stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych¹.

Każdą grupę społeczną cechuje bowiem potrzeba zachowania ustalonych stosunków społecznych, ekonomicznych i kulturalnych. Nie dziwi więc, że rozwój edukacji (i wychowania) dokonywał i dokonuje się na skutek wymienionych czynników. Ryszard Gerlach uważa, że

perspektywę życia współczesnego człowieka można odnieść przynajmniej do dwóch aspektów: ogromnej odpowiedzialności za rozwój współczesnej cywilizacji i poszukiwania nowoczesnej postaci i wartości własnego życia, poczucia w nim pełni istnienia².

Problem zmiany cywilizacyjnej można rozpatrywać z perspektywy zmian dotyczących: organizacji życia społecznego, organizacji życia gospodarczego, warunków życia jednostek. Instytucją odgrywającą kluczową rolę

w przygotowaniu do życia w zmieniającej się rzeczywistości jest szkoła. Powyższe utwierdza w przekonaniu, że zmiany edukacyjne są nieuniknione:

tempo dokonujących się zmian oraz ich zasięg wywierający wpływ na niemal wszystkie sfery życia społecznego powoduje, że wiele krajów podejmuje się gruntownej analizy swoich systemów edukacyjnych i funkcjonowania szkoły. Weryfikacji poddawane są różne obszary; od założeń i celów wyznaczających w istotnej mierze perspektywę na przyszłość po rozwiązania najbliższe codziennej praktyce i na bieżąco ją modyfikujące³.

Inetta Nowosad zauważa również, że edukacja zaczyna tracić swoje czasowe ramy: rozpoczyna się przed edukacją szkolną i nigdy się nie kończy. Przypisuje szkole duże znaczenie, zwracając uwagę na rosnące wymagania. Alicja Anna Kotusiewicz stawia tezę, że

współczesnego człowieka nie można kształcić poza świadomością problematyki globalnej.

W jej opinii

przemiany współczesnego świata dyktować muszą edukacji nauczycielskiej postawę otwartą i czujną wobec zachodzących problemów cywilizacyjnych⁴.

ERA PRZEDMIOTÓW EKONOMICZNYCH?

Polska gospodarka rynkowa oparta jest na prawie popytu, podaży i innych prawach ekonomicznych. Zachodzące zmiany nie mogą odbywać się bez wiedzy i świadomości ekonomicznej społeczeństwa. Uczniów przygotowuje się przede wszystkim do samodzielnego myślenia, skłonności do ryzyka czy umiejętności przewidywania skutków podejmowanych działań. Następtwem przemian jest wzrost społecznych wymagań i oczekiwań wobec szkoły i pedagogów. Można zaryzykować twierdzenie, że XXI wiek staje się erą nauczycieli przedmiotów ekonomicznych. Wzrasta ich rola jako specjalistów, zwłaszcza że pod każdym względem promuje się szkolnictwo zawodowe, a neguje kształcenie ogólne. Obecne tendencje skłaniają do refleksji nad miejscem w edukacji nauczycieli przedmiotów humanistycznych, a zwłaszcza nad rolą nauczyciela języka polskiego w tak „zekonomizowanym” świecie.

Niezależnie od wykładanego przedmiotu, nauczyciel, aby wypełniać swoje obowiązki, musi posiadać odpowiednią wiedzę, ale przede wszystkim zrozumieć konieczność zmiany, bo jak już wspomniano – zadaniem szkoły jest wyposażenie uczniów w umiejętność dostosowania się do zachodzących

w świecie przeobrażeń. Osoby posiadające długoletni staż pracy w oświacie zmęczone są pojęciami: zmiana, innowacja, reforma. Ich frustracja wynika z utraconych szans, braku poczucia sensu pracy zawodowej, w końcu – zmarnowanego wysiłku⁵. Dzieje się tak być może dlatego, że

wciąż pojawia się i odradza wśród elit politycznych i rządzących (...) postrzeganie i traktowanie państwa jako dysponenta systemu edukacyjnego, w którym wolność, twórczość i samorządność oświatowa pozostają przywilejem jedynie władców dysponujących systemem jak prywatną własnością⁶.

Główni aktorzy sceny edukacyjnej – jak określa nauczycieli Bogusław Śliwowski – zostają pominięci. Nie są przygotowywani do realizacji założeń reformy, co wywołuje niechęć i przyczynia się do niepowodzenia każdej reformy.

Z dezaprobatą nauczycieli spotkały się choćby zmiany w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* zainicjowane w 2008 r. przez ówczesną minister edukacji narodowej – Katarzynę Hall. Krytyce podlegały nie tyle założenia dokumentu, co chaos organizacyjny podczas ich wdrażania, wywołujący dezorientację nauczycieli, lęk przed utratą pracy, w końcu – świadomość braku właściwych narzędzi i zaplecza.

Wiadomo już, że

sprawą wyjściową przy wprowadzaniu jakichkolwiek zmian jest sens tego, co się robi. Inicjowanie zmiany dla samej potrzeby jej wdrożenia jest działaniem bez sensu. Doprowadza do ogromnego marnotrawstwa ludzkiej energii i czasu, które mogłyby być spożytkowane na to, co w szkole najważniejsze – pracę z uczniem⁷.

KOMPETENCJE I PROFESJONALIZM

Potrzebę rozwoju, a więc i zmiany, dostrzegali uczestnicy Ogólnopolskiej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej „Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole”. Jej uczestnicy pytali, jakich kompetencji wymaga od nauczycieli współczesna szkoła,

jakim zadaniom musi sprostać, a co za tym idzie – jak kształcić przyszłych i dokształcać czynnych zawodowo nauczycieli. Uważam za stosowne przedstawić wybrane opinie specjalistów.

Jadwiga Kowalikowa nakłania do refleksji nad zawodowym portretem przyszłego polonisty szkolnego. Zastanawia się, co dzięki studiom powinien potrafić, a nie tylko wiedzieć, sygnalizując, że ich odbycie jest pierwszą fazą stawiania się nauczycielem i że konieczne jest samokształcenie. Uważa, że poziom wiedzy pedagogów zależy od kwalifikacji i stanu wiedzy nauczycieli akademickich.

Do najważniejszych składników kompetencji specjalistycznej polonisty zalicza: wiedzę merytoryczną, warsztat metodyczny, umiejętność samokształcenia, ciekawość, potrzeby oraz umiejętności badawcze, a także gotowość do dzielenia się wiedzą i doświadczeniem w formie tekstów i sprawność w ich tworzeniu⁸. Danuta Krzyżyk twierdzi, że nauczyciel rozpoczynający pracę w szkole powinien mieć świadomość wybranego zawodu i pewność, że został dobrze przygotowany do jego wykonywania, a także umieć wskazać swoje mocne i słabe strony.

Młody polonista powinien być wyposażony w odpowiednią wiedzę nie tylko przedmiotową, dydaktyczną, ale i psychologiczno-pedagogiczną⁹. Iwona Morawska, powołując się na wyniki przeprowadzonych przez siebie badań, sądzi, że nauczyciele poloniści są źródłem niedających się przecenić informacji na temat przedmiotu, którego uczą. Odpowiadają na pytania dotyczące zastrzeżeń co do jakości kształcenia, nieskuteczności działań wychowawczych, rozbieżności między tym, do czego zobowiązana jest szkoła, a rzeczywistymi osiągnięciami i postawami, jakie cechują uczniów¹⁰. Powinni być pierwszymi konsultantami w zakresie każdej reformy czy zmiany, jaka wiąże się z wykładanym przez nich przedmiotem.

NOWE ROLE – NOWE UMIEJĘTNOŚCI

W opinii Elżbiety Brandenburskiej i Barbary Gełczewskiej współczesnemu

poloniście przyjdzie zmierzyć się z takimi zjawiskami jak:

nieczytanie lektur, przymus bycia w Sieci i związane z tym ograniczenia czasu przeznaczonego na kontakty społeczne, wielość oddziaływań wychowawczych, a głównie przekazów pośrednich, kryzys konwencjonalnych sposobów uczenia się i roli nauczyciela w nauczaniu, wcześnie oddzielenie się uczniów od wpływów rodziców, szkoły, postawy roszczeniowe, wyzwalone, co stanowi paradoks, nadmiarem wolności „od przymusu” i marketingowym traktowaniem szkoły, zgodnie z hasłem: nasz klient, nasz pan, bierność jako postawa społeczna, bezrefleksyjność¹¹.

Z kolei Joanna Dobkowska i Grzegorz Ptaszek twierdzą, że nauczyciel powinien posiadać najpierw umiejętność autoanalizy i dopiero później umiejętności psychologiczne i społeczne, które umożliwią rzetelną pracę z jednostką i grupą (kompetencje społeczne: rozumienie zjawisk zachodzących w systemie szkolnym, umiejętność pracy z grupą; kompetencje komunikacyjne: aktywne słuchanie, konstruktywne formułowanie krytyki, ocenianie; kompetencje diagnozowania: dostrzeganie indywidualnych problemów uczniów, problemów klasy, ich rozumienie, rozpoznawanie ich źródeł i przyczyn)¹².

Wbrew pozorom zaprezentowane postulaty nie odnoszą się jedynie do nauczycieli rozpoczynających pracę. W obliczu zmiany wszyscy muszą nauczyć się w niej funkcjonować: i nauczyciel kontraktowy, i nauczyciel dyplomowany. Każda zmiana bowiem wymaga opracowania nowych standardów, a następnie ich skutecznego wdrożenia.

Pomimo iż o koncepcji pracy nauczyciela polonisty napisano już wiele, w dalszym ciągu warto podejmować ten wciąż aktualny temat. Trzeba mieć przy tym świadomość, że o działalności zawodowej polonisty decydują czynniki zewnętrzne (głównie społeczne i ekonomiczne). Istnieje zatem potrzeba stworzenia pracy, której celem jest określenie ról, zadań i kompetencji nauczyciela języka polskiego w liceum ogólnokształcącym na tle procesu

zmiany edukacyjnej, pracy uwzględniającej głosy nauczycieli.

Współczesny nauczyciel języka polskiego musi przystosować się do wciąż zmieniającej się rzeczywistości. Dlatego tak ważne są dyskusje na temat jego nowych zadań i kompetencji. Zmiany wynikają z członkostwa w Unii Europejskiej oraz z coraz bardziej widocznych procesów globalnych. Jak już wspominałem, nie bez znaczenia są przeobrażenia dokonujące się w sferze polityki, ekonomii czy kultury. Konsekwencją jest inne postrzeganie świata przez dzieci i młodzież i to nauczyciel musi nauczyć się żyć w nowych realiach, jeśli chce być autorytetem dla swoich uczniów.

- 1 W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 66.
- 2 R. Gerlach, *Edukacja zawodowa wobec zmiany cywilizacyjnej*, „Edukacja” 2011, nr 2, s. 5.
- 3 Por. I. Nowosad, *Szkoła – pole badań i codziennych doświadczeń*, „Edukacja” 2011, nr 1, s. 5.
- 4 A. A. Kotusiewicz, *Kształcenie nauczyciela a problemy współczesnej edukacji*, Warszawa 1989, s. 7.
- 5 Por.: R. Schollaert, *Rozumienie zmiany edukacyjnej przyjęte w projekcie BASICS*, w: *Zmiana edukacyjna siłą napędową doskonalenia jakości pracy szkoły*, [CD-ROM], red. R. Schollaert, D. Elsner, Chorzów 2006, s. 9.
- 6 B. Śliwerski, *Reformowanie oświaty w Polsce*, w: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, pod red. Z. Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego, Warszawa 2006, s. 396.
- 7 D. Elsner, *Kierowanie zmian w szkole. Nowy sposób myślenia i działania*, Warszawa 2005, s. 137.
- 8 Por. J. Kowalikowa, *Co może, co powinien, a czego nie zdoła dać absolwentom polonistyki nauczycielskiej uniwersytet w ramach przygotowania do zawodu. Dylematy dydaktyka literatury i języka*, w: *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole*, pod red. E. Bańkowskiej, A. Mikołajczuk, Warszawa 2006, s. 19-26.
- 9 Por. D. Krzyżyk, *Standardy kształcenia nauczycieli polonistów a potrzeby współczesnej szkoły (opis, ocena, postulaty)*, w: *Kompetencje...*, op. cit., s. 27.
- 10 Por. I. Morawska, *Nauczyciele języka polskiego o języku polskim jako przedmiocie nauczania*, w: *Kompetencje nauczyciela...*, op. cit., s. 41.
- 11 E. Brandenburska, B. Gęlczeńska, *Czego wymaga się we współczesnej szkole od nauczyciela polonisty*, w: *Kompetencje...*, op. cit., s. 45-46.
- 12 Por. J. Dobkowska, G. Ptaszek, *Szkoła: wyzwania czy zesłanie? Konteksty psychologiczno-pedagogiczne kształcenia nauczycieli*, w: *Kompetencje...*, op. cit., s. 97.

Weiting Zhao – odpowiada na pytania redakcji – wybór

Jaki jest społeczny prestiż matury w Chinach? Jak jej wyniki wpływają na rekrutację na studia wyższe? Czy wyniki matury są głównym czynnikiem decydującym o przyjęciu?

Matura cieszy się największym prestiżem w Chinach. Dla przeciętnych uczniów najważniejsze jest to, aby na maturze uzyskać dobre wyniki. Cała rodzina kładzie nacisk na rezultat matury, zwłaszcza w rodzinie chłopskiej, ponieważ wierzą, że dobre wykształcenie może zmienić los człowieka.

W Chinach wszystkie uczelnie są kwalifikowane do różnych kategorii, od najgorszej do najlepszej. Zdawanie matury nie jest obowiązkiem, natomiast dla uczniów, którzy przystąpią do egzaminu, wyniki matury są jedynym czynnikiem decydującym o przyjęciu na uczelnię. Rząd chiński stworzył przywileje dla mniejszości narodowych, na przykład daje dodatkowe punkty takim osobom z egzaminu maturalnego.

Są inne sposoby, żeby być przyjętym na uczelnię. Na przykład uczniowie posiadający legitymację sportowca albo certyfikat muzyczny mogą być przyjęci nawet z bardzo niskimi wynikami z matury. Jeżeli ktoś ma bardzo dobre oceny podczas nauki w liceum, to może być rekomendowany przez szkołę na kandydata pewnej uczelni. Potem zda egzamin zorganizowany przez uczelnię i w ten sposób zostanie przyjęty bez matury.

Jak traktuje się w Chinach nauki humanistyczne? Jaki jest ich prestiż w porównaniu do nauk przyrodniczo-matematycznych?

W Chinach nauki humanistyczne cieszą się mniejszą popularnością w porównaniu do nauk przyrodniczo-matematycznych, ponieważ w naszym kraju prace związane z naukami humanistycznymi nie otrzymują od rządu wystarczającego wsparcia i nie są szczególnie promowane. Teraz rząd chiński przywiązuje główną wagę do rozwoju gospodarczego, dlatego nauki przyrodniczo-matematyczne odgrywają większą rolę w społeczeństwie.

Proszę scharakteryzować ogólnie organizację systemu oświaty (etapy edukacyjne, dostępność – powszechność szkół)

W Chinach edukacja obejmuje trzy etapy: przedszkole, szkołę podstawową i szkołę średnią. Obowiązuje 9-letnia edukacja: od 6. do 15. roku życia, czyli 6-letnia szkoła podstawowa i 3-letnie gimnazjum.

Według statystyk Ministerstwa Edukacji Chin powszechność szkół podstawowych jest dość duża, natomiast szanse na edukację w szkołach średnich jeszcze nie są wyrównywane z powodu nierównomiernego rozwoju różnych prowincji, różnic między miastami a wsiami, oraz dyskryminacji kobiet.

Co jest, zdaniem Pani, zaletą systemu kształcenia w Pani kraju, a co budzi Pani zastrzeżenia?

Edukacja w Chinach jest generalnie świetna, na przykład poziom znajomości matematyki przeciętnego chińskiego ucznia jest o wiele wyższy niż uczniów w innych krajach. Natomiast jeśli chodzi o kreatywności młodzieży chińskiej, to edukacja w Chinach pod tym względem wymaga jeszcze sporo zmian, wzmoczonych wysiłków, jest niedobra. Rodzice często zachęcają dzieci do „wyścigu szczurów”, ignorując ich zdrowie umysłowe.

GRZEGORZ CWIERTNIEWICZ

polonista; jego działalność naukowa koncentruje się wokół problemów z zakresu teatrologii i filmoznawstwa; podejmuje również tematy dotyczące zarządzania oświatą, marketingu w edukacji.